

Маўленне. Тэкст. Стылістыка

Тэкст 1

(1) Сівыя хмары неспакойна забегалі па нізкім студзеньскім небе. (2) **Працяжна** зашумелі дрэвы. (3) Пасыпаўся снег мільярдамі крупінак, бялюжкіх, іскрыстых. (4) Залёталі, закружыліся яны халодным пылам. (5) Разгулялася на дварэ гулка мяцеліца. (6) А ў Галіны Пятроўны ў пакоі пахне восенню: на стале ў тонкай крышталёвай вазачцы – лісце. (7) Засохлае восенскае лісце. (8) Вось лімонны, з тонкімі зялёнымі прожылкамі лісток бярозы. (9) Зірнула на яго Галіна Пятроўна – і адразу ж у думках перанеслася на янтарную восенскую паляну.

(10) Прысела Галіна Пятроўна каля маладзенькай бярозкі. (11) Ногі па калені тонуць у пышных грывах верасу. (12) На паляне, быццам на пчальніку, соладка пахне мёдам. (13) Побач з беластволай бярозкай яшчэ адно дрэва – раскідзістая высокая хвоя. (14) Хруснуў сучок, мякка ўпала хваёвая шышка. (15) Раптам бачыць: паволі апускаецца на зямлю адзінокі жоўты лісток. (16) Бярозавы. (17) Пэўна, не звярнула б яна ўвагі на той адзінокі лісток, бо іх, самотных, у гэты час шмат адрываецца ад галінак, але на фоне цёмна-зялёнай елкі нельга было не заўважыць залаціста-барвовага пасланца восені, як немагчыма не заўважыць у начным небе зоркі-знічкі.

(18) **Вальсуючы**, паволі падаў долу ліст. (19) Не даляцеўшы да зямлі, ён раптам спыніўся і затрымцеў. (20) Галіна Пятроўна вырашыла паглядзець, што спыніла лісток. (21) Аказалася, ён, бедлага, зачпіўся за павуцінне, наснаванае паміж галінкамі павуком-крыжавіком. (22) Галіна Пятроўна асцярожна вызваліла ¹лісток і паклала ў дзіўны, ²абшыты зверху скураной палоскай, ³кошык, куплены некалі на ⁴хутары ў ⁵ціхай невысокай бабулі. (23) Меў гэты незвычайны кошык **шэсць** уставак з каляровага дроту.

(24) Цяпер бярозавы лісток разам з некалькімі кляновымі стаіць у Галіны Пятроўны на стале як напамін пра залатаструнную восень, якая ўступіла месца беласнежнай зіме. (25) Толькі ж і зіма-летуценніца не вечная...

1. Адзначце характарыстыкі, якія адпавядаюць слову, падкрэсленаму ў **18-м** сказе тэксту:

1) дзеепрыметнік;	4) утворана пры дапамозе суфікса -чы ;
2) у сказе выконвае ролю выказніка;	5) мае незакончанае трыванне.
3) не скланяецца і не спрагаецца;	

2. З пранумараваных слоў у **22-м** сказе тэксту вызначце тыя, у якіх усе зычныя гукі глухія. Адзначце нумары гэтых слоў.

3. Адзначце слова, ад якога ўтворана падкрэсленае ў **2-м** сказе тэксту прыслоўе:

1) працяжны;	3) працягнуць;	5) працягласць.
2) працягваць;	4) працяг;	

4. У адным са сказаў **18–22** тэксту знайдзіце слова, якое ўжыта ў значэнні **'пачаў трэсціся, калыхацца'**. Запішыце гэта слова ў той граматычнай форме, у якой яно ўжыта ў сказе.

5. Знайдзіце ў **24-м** сказе тэксту займеннік, які з'яўляецца дзейнікам. Запішыце займеннік у той граматычнай форме, у якой ён ужыты ў сказе.

6. Утварыце ад падкрэсленага ў **23-м** сказе тэксту колькаснага лічэбніка парадкавы. Запішыце парадкавы лічэбнік у форме давальнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

7. Вызначце правільнае сцверджанне ў дачыненні да **22-га** і **23-га** сказаў тэксту. Адказ запішыце лічбай. Напрыклад: 1:

- 1) сродкамі сувязі сказаў з'яўляюцца толькі займеннік і лексічны паўтор;
- 2) сродкам сувязі сказаў з'яўляецца толькі займеннік;
- 3) сродкамі сувязі сказаў з'яўляюцца толькі лексічны паўтор і сінонімы;
- 4) сродкамі сувязі сказаў з'яўляюцца толькі сінонімы;
- 5) сродкамі сувязі сказаў з'яўляюцца займеннік, сінонімы, лексічны паўтор.

8. Вызначце стыль тэксту. Адказ запішыце ў форме назоўнага склону.

Адказы

1	2	3	4
3,5	2,3	1	затрымцеў
5	6	7	8
якая	шостаму	5	мастацкі

Тэкст 2

(1) Глыбоччына, **мой** чароўны, утульны куточак! (2) Ты з радасцю сустракаеш усіх, хто жадае сэрцам дакрануцца да казачнай прыгажосці краявідаў.

(3) Цяжка сказаць, якое са ста шасці азёр Глыбоччыны, вялікіх і малых, самае прыгожае, прыцягальнае. (4) Усе азёры выклікаюць **захалпенне** ў кожнага вандроўніка, якому пашчасціла хоць раз ступіць на іх квяціста-духмяныя берагі.

(5) Найбуйнейшае возера, што вабіць не толькі глыбачан, але і шматлікіх турыстаў, замежных гасцей, носіць незвычайную назву – Шо. (6) На паўднёвым беразе возера ёсць мясіна, якую тутэйшыя рыбакі прызвалі Крыжамі. (7) Калі прыгледзецца, то можна ўбачыць на невялікай глыбіні валуны розных крыжападобных канфігурацый. (8) Старажылы **расказваюць**, быццам калісьці тут былі могілкі, але дно возера апусцілася, пахаваўшы іх пад вадзяной роўнядзю.

(9) Асабліва сць возера Гінькава заключаецца ў тым, што ў абрыве крутога схілу маецца збудаванне – хутчэй за ўсё склеп з паўкруглымі каменнымі нішамі. (10) Аб ім ходзіць цікавая легенда, паводле якой у пячоры нібыта некалі захоўваліся нарабаваныя скарбы напалеонаўскага войска.

(11) Шмат легенд і не адно паданне складзена і пра трэцяе возера – Івесь, узгорак на беразе якога завуць Царкавішчам. (12) Так, напрыклад, існуе легенда, у якой расказваецца пра храм, што праваліўся пад зямлю. (13) І сёння, кажуць, на велікодныя святы, прыклаўшы вуха да зямлі, на Царкавішчы можна пачуць гукі званоў і царкоўныя спевы. (14) Кожны год перад замаразкамі сюды злятаюцца лебедзі (больш за пяцьсот ¹дзіўных, ²светлых птахаў), а на пытанне аб тым, што іх ³прыцягвае, што ⁴дае ⁵вольнай птушцы гэта мясіна, у арнітолагаў пакуль няма адказу.

1. Са слоў, пранумараваных у **14-м** сказе тэксту, адзначце тыя, у якіх **1** мяккі зычны гук.

2. Адзначце правільнае сцверджанне ў дачыненні да слова, падкрэсленага ў **4-м** сказе тэксту:

- 1) утворана немарфалагічным спосабам;
- 2) утворана прыставачным спосабам;
- 3) утворана бяссуфіксным (нульсуфіксальным) спосабам;
- 4) утворана прыставачна-суфіксальным спосабам;
- 5) утворана суфіксальным спосабам.

3. Знайдзіце ў **11-м** сказе тэксту парадкавы лічэбнік і запішыце яго ў форме творнага склону множнага ліку.

4. Запішыце падкрэслены ў **1-м** сказе тэксту займеннік у форме назоўнага склону множнага ліку.

5. Ад асновы дзеяслова, падкрэсленага ў **8-м** сказе тэксту, утварыце дзеепрыслоўе. Дзеепрыслоўе запішыце.

6. У адным са сказаў **3–8** тэксту знайдзіце слова, якое мае значэнне **‘захалпяючы, зачароўваючы сваім выглядам, прыцягваць да сябе’**. Запішыце гэта слова ў той граматычнай форме, у якой яно ўжыта ў сказе.

7. Вызначце сродак сувязі паміж **5-м** і **6-м** сказамі тэксту. Сродак сувязі запішыце ў той граматычнай форме, у якой ён пададзены ў сказе.

8. Вызначце стыль тэксту. Адказ запішыце ў форме назоўнага склону.

Адказы

1	2	3	4
1,4	5	трэцімі	мае
5	6	7	8
расказваючы	вабіць	возера	публіцыстычны

Тэкст 3

(1) «Дрэвы ў пазалоце, вокліч жураўліны; **восень** на балоце сее журавіны». (2) Чытаю гэтыя радкі Язэпа Пушчы і думаю пра тое, якое дзіўнае слова – журавіны! (3) Колькі ў ім музыкі!

(4) Кожны ведае, што дарога да журавінавых мясцін дальняя: вядзе яна на імшарыны, куды не заедзеш і дзе пешкі не заўсёды пройдзеш, бо пад нагамі **зямля** аж дрыжыць. (5) Але як **радуешся**, калі, прабраўшыся, убачыш пад разгалістымі хвоямі купіны, якія нагадваюць мякенькія падушачкі і на кожнай з якіх ягад-пацерак нібы насыпана.

(6) Журавіны восенню з кіслінкай, а таму свежых многа не з'ясі. (7) Затое лекі з іх – няма другіх такіх ва ўсім свеце! (8) Пра гэта беларусы ведаюць здаўна, як і пра тое, што многія травы проста казачнымі робяцца, калі **пакласці** ў іх крыху балотных пацерак.

(9) А якія смачныя журавіны, што засталіся на імшарыне і перазімавалі! (10) Такія **ягады** за ўсе цукеркі саладзейшыя. (11) Аднак не дужа налягайце, пакіньце ласунак гаспадарам балотнай краіны. (12) Чуеце, як з паднябесся радасна звяняць іх срэбныя трубы: «Курлы-ы! Курлы-ы!»

(13) Праўду людзі кажуць: вясной зверху пчэз, а знізу кусае. (14) Часам уначы, нягледзячы на руплівае дзённае сонца, неспадзявана вернецца зіма, каб сыпнуць снегу, як з напоўненага меха, каб марозу напусціць на ўсё жывое. (15) Ды гэта паўбяды. (16) Страшней за ўсё бяскорміца, асабліва для жураўлёў. (17) ¹Бо ²яны нядаўна ³вярнуліся з ⁴выраю ⁴і не на жарт ⁵стаміліся. (18) Адзін ратунак у жураўлёў – ягады балотныя. (19) Таму, мабыць, і называюць дзе-нідзе ў нашай краіне журавіны крышачку інакш, але вельмі пазтычна – жураўлінамі.

1. Адзначце правільнае сцверджанне ў дачыненні да тэксту:

- 1) тэкст мастацкага стылю;
- 2) тэкст навуковага стылю;
- 3) тэкст гутарковага стылю;
- 4) тэкст публіцыстычнага стылю;
- 5) тэкст афіцыйнага стылю.

2. З пранумараваных слоў у **17-м** сказе тэксту вызначце тыя, якія звязваюць (з'яўляюцца сродкамі сувязі) **16-ы** і **17-ы** сказы тэксту. Адзначце нумары гэтых слоў.

3. Знайдзіце ў **8-м** сказе тэксту слова, у якім **3** мяккія зычныя гукі. Запішыце гэта слова ў той граматычнай форме, у якой яно пададзена ў **8-м** сказе.

4. Ад назойніка, падкрэсленага ў **1-м** сказе тэксту, утварыце прыметнік пры дапамозе суфікса **-ск-**. Запішыце гэты прыметнік у форме назойнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

5. Запішыце падкрэслены ў **4-м** сказе тэксту назойнік у форме давальнага склону адзіночнага ліку.

6. Запішыце падкрэслены ў **5-м** сказе тэксту дзеяслоў у неазначальнай форме.

7. Ад асновы дзеяслова, падкрэсленага ў **8-м** сказе тэксту, утварыце поўны дзеепрыметнік і запішыце яго ў форме назойнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

8. З двух прыметнікаў **карыслівы** і **карысны** выберыце той, які лексічна спалучаецца з падкрэсленым у **10-м** сказе тэксту назойнікам. Запішыце гэты прыметнік у форме назойнага склону множнага ліку.

Адказы

1	2	3	4
4	1,2	ведаюць	восеньскі
5	6	7	8
зямлі	радавацца	пакладзены	карысныя

Тэкст 4

1) «Дзянёк сёння будзе як на заказ. Айда, Васілёк, у лес! Можа, грыбоў напалюем?» – сказаў Антон, разбудзіўшы ўнука на досвітку ў нядзельку.

2) У лесе ўжо рашуча распараджалася восень. (3) Восень ¹⁾смела ²⁾гаспадарыла ўсюды, але ў лесе ³⁾яе ⁴⁾работа ⁵⁾здавалася найбольш значнай і чароўнай.

(4) Па загадзе восені-чараўніцы вясёлы, гарэзлівы ветрык раскалашмаціў косы бярозкам. (5) А **сама** гаспадыня дакранулася да залатой фарбы і дзе акрапіла бярозавыя лісточкі, а дзе правяла па іх (праўда, не поўнасьцю, а толькі па самым краі) тонкім залатым шнурочкам. (6) Не пашкадавала і рассыпала сонечныя залацінкі па лісці таполяў, ясеняў, дадаўшы крышку чырвані.

(7) Лёгкім, нячутным крокам прайшлася каля явара. (8) Прыхінула да сябе яго галінкі, ... пагладзіла ды адпусціла. (9) І стаў явар барвовы, нібы нечага засаромеўся. (10) Клёны, вакол якіх кружылася, вілася восень не адзін дзень, былі непадобныя адзін да аднаго: некаторыя мелі лімонна-жоўты колер, іншыя – чырванаваты.

(11) – Скажы, восенню лес слаўны? – звярнуўся да ўнука дзядуля.

(12) – Ага! – азваўся Васілёк і раптам ускрыкнуў: – Эх, дрэнны з цябе грыбнік, дзядуля! Баравікоў побач з сабою не бачыш!

(13) – Цэлая сямейка! Кладзі хутчэй у кошык! – абрадаваўся Антон і дадаў: – Цяпер мая чарга хоць адзін баравік адшукаць.

1. Адзначце правільнае сцверджанне ў дачыненні да тэксту:

- 1) тэкст гутарковага стылю;
- 2) тэкст мастацкага стылю;
- 3) тэкст навуковага стылю;
- 4) тэкст публіцыстычнага стылю;
- 5) тэкст афіцыйнага стылю.

2. Адзначце словы, якія могуць быць ужыты на месцы пропуску ў **8-м** сказе тэксту:

- 1) сардэчна;
- 2) станоўча;
- 3) пяшчотна;
- 4) лагодна;
- 5) плённа.

3. З пранумараваных у **3-м** сказе тэксту слоў вызначце тое, у якім ёсць прыпадабненне зычных гукаў. Запішыце гэтыя словы так, як яны пададзена ў **3-м** сказе.

4. Запішыце падкрэслены ў **11-м** сказе тэксту назоўнік у форме роднага склону адзіночнага ліку.

5. Запішыце падкрэслены ў **3-м** сказе тэксту прыметнік у форме назоўнага склону множнага ліку.

6. Запішыце падкрэслены ў **5-м** сказе тэксту займеннік у форме давальнага склону адзіночнага ліку.

7. Ад асновы дзеяслова, падкрэсленага ў **13-м** сказе тэксту, утварыце поўны дзеепрыметнік і запішыце яго ў форме назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

8. У адным са сказаў **9–13** тэксту знайдзіце слова, якое мае значэнне '**харошы, які дае радасць**'. Запішыце гэтыя словы ў той граматычнай форме, у якой яны пададзена ў адным са сказаў **9–13**.

Адказы

1	2	3	4
2	3,4	смела	лесу
5	6	7	8
значныя	самой	адшуканы	слаўны

Тэкст 5

(1) Вызначэнне словаўтваральнай структуры – гэта свайго роду этымалагічны аналіз.
(2) Вызначэнне словаўтваральнай будовы прадугледжвае наступныя этапы: вылучаецца група вытворных слоў, выдзяляецца іх карань. (3) Знайсці карань можна, ... гісторыю слова.
(4) ¹Выдзеліўшы ²першасны карань, можна ўбачыць, што само слова ³азначала раней, калі, чаму і якія ⁴адбыліся ў ім ⁵змены.

(5) Возьмем словы, якія ў беларускай мове абазначаюць зімовае надвор'е: замець, мяцеліца, завая, завіруха. (6) Мяцеліца – старажытнае слова. (7) Яго ўзнікненне трэба звязаць з дзеясловам «месці». (8) Блізкім па значэнні да назвы «мяцеліца» з'яўляецца назоўнік «завая». (9) Дадзены назоўнік аддзеяслоўны, утвораны на базе прэфіксальнага «заваяць». (10) Назва «мяцеліца» падкрэслівае, што снег уздымаецца, мяцецца. (11) «Завая» звязваецца з веяннем, насыпаннем снежных гурбаў. (12) Назоўнік «завіруха» мае сувязь са словамі «вір», «віраваць», «вірыць». (13) Акрамя таго, назоўнік «завіруха» ў беларускай мове з даўніх часоў ужываецца ў пераносным значэнні – «неспакой, бязладзіца».

(14) Падставай для таго, каб у беларускай мове назваць зімовыя месяцы «снежнем», «студзенем», «лютым», паслужылі прыродныя з'явы: снег, сцюжа, люты (вялікі, моцны) мароз.

1. Адзначце правільнае сцверджанне ў дачыненні да тэксту:

- 1) тэкст навуковага стылю;
- 2) тэкст мастацкага стылю;
- 3) тэкст гутарковага стылю;
- 4) тэкст публіцыстычнага стылю;
- 5) тэкст афіцыйнага стылю.

2. Адзначце словы, якія могуць быць ужыты на месцы пропуску ў **3-м** сказе тэксту:

- 1) адчуўшы;
- 2) высветліўшы;
- 3) здолеўшы;
- 4) ажыццявіўшы;
- 5) вызначыўшы.

3. З пранумараваных у **4-м** сказе тэксту слоў вызначце тое, у якім ёсць прыпадабненне зычных гукаў. Запішыце гэта слова так, як яно пададзена ў **4-м** сказе.

4. Запішыце падкрэслены ў **10-м** сказе тэксту назоўнік у форме роднага склону адзіночнага ліку.

5. Запішыце падкрэслены ў **14-м** сказе тэксту прыметнік у форме назоўнага склону множнага ліку.

6. Запішыце падкрэслены ў **4-м** сказе тэксту займеннік у форме давальнага склону адзіночнага ліку.

7. Ад асновы дзеяслова, падкрэсленага ў **7-м** сказе тэксту, утварыце поўны дзеепрыметнік і запішыце яго ў форме назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

8. У адным са сказаў **10–14** тэксту знайдзіце слова, якое мае значэнне '**прычына, абставіны, якія з'яўляюцца асновай для чаго-небудзь**'. Запішыце гэта слова ў той граматычнай форме, у якой яно пададзена ў адным са сказаў **10–14**.

Адказы

1	2	3	4
1	2,5	змены	снегу
5	6	7	8
вялікія	самому	звязаны	падставай

Тэкст 6

(1) Ганна аж спалохалася, калі дзверы неяк вельмі хуценька адчыніліся і ў хату ўбегла дачушка Юлька. (2) У мокрым ад ранішняй расы прыполе квяцістай сукенкі яна, гордая, шчаслівая, трымала бусляня.

(3) – Дзе **ты** яго знайшла? – здзівілася маці.

(4) – Бегла паблізу яблычнага саду дзеда Нупрэя і ўбачыла! – весела адказала Юлька.

(5) Дачушка і маці апусціліся на падлогу і з яўнай цікавасцю пачалі разглядаць бусляня, якое хоць і было добра апэранае, але не магло яшчэ стаяць на цыбатых нагах, падала то на адзін, то на другі бок. (6) «Не бойся, родненькае, усё будзе добра!» – пачала суцяшаць крыху напалоханае бусляня Юлька. (7) Яна гладзіла мокрыя пёры птушкі, чырвоныя, нібы азяблыя, **ногі** і радавалася: такога ў яе жыцці яшчэ не было. (8) Праўда, гады два таму назад дзядзька Арсен даў патрымаць на руках дзікае качаня, а нядаўна, у пачатку **чэрвеня**, дзяўчынцы ўдалося злавіць на гарышчы галубку. (9) Але ж гэта не бусел. (10) Юлька прытуліла цёплую птушыную галаву да шчакі і заплюшчыла ад задавальнення вочы.

(11) Апоўдні ў хату зайшоў дзед Нупрэя і, прысеўшы на лаву, стаў расказваць пра тое, што буслы могуць скідваць з гнязда птушанят, калі **прадчуваюць** душную парнасць. (12) Дзед параіў самім выхадзіць бусляня, і Юлька з радасцю адгарадзіла для птушкі куточак каля печы.

(13) На наступны дзень пра шчасце дзяўчынкі ведалі ўсе вясковыя дзеці, і з самага ранку яны, цікаўныя, сабраліся ў Юльчынай хаце. (14) А бусляня, якое абсохла і пахарашэла, то ўдзячна пазірала на малых, то смакавала прапанаваную яму ў місцы рыбу.

1. Адзначце правільнае сцверджанне ў дачыненні да тэксту:

- 1) тэкст афіцыйнага стылю;
- 2) тэкст мастацкага стылю;
- 3) тэкст навуковага стылю;
- 4) тэкст публіцыстычнага стылю;
- 5) тэкст гутарковага стылю.

2. У адным са сказаў **2–5** тэксту знайдзіце лексічную памылку (няправільна ўжытае па значэнні слова). З прапанаваных слоў адзначце тое, якое павінна быць ужыта ў адным са сказаў **2–5**:

- 1) кветкавай;
- 2) ганаровая;
- 3) яблыневага;
- 4) явачнай;
- 5) драгасны.

3. Знайдзіце ў **11-м** сказе тэксту немэтазгодна (збытоўна) выкарыстанае слова, якое парушае правільнасць маўлення. Запішыце гэта слова ў той граматычнай форме, у якой яно пададзена ў **11-м** сказе.

4. Знайдзіце ў **4-м** сказе тэксту прыназоўнік і запішыце яго.

5. Запішыце падкрэслены ў **7-м** сказе тэксту назоўнік у форме давальнага склону адзіночнага ліку.

6. Ад назоўніка, падкрэсленага ў **8-м** сказе тэксту, утварыце прыметнік пры дапамозе суфікса **-ск-**. Запішыце гэты прыметнік у форме назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

7. Запішыце падкрэслены ў **3-м** сказе тэксту займеннік у форме роднага склону.

8. Ад асновы дзеяслова, падкрэсленага ў **11-м** сказе тэксту, утварыце дзеепрыслоўе і запішыце яго.

Адказы

1	2	3	4
2	3	душную	паблізу
5	6	7	8
назе	чэрвеньскі	цябе	прадчуваючы

Тэкст 7

(1) У кожнага з нас ёсць свая калыска – мясціна, дзе давялося нарадзіцца, адкуль, як кажуць, пачаўся жыццёвы шлях. (2) Для нас гэта мясціна самая дарагая, самая любімая на зямлі. (3) Ды і не можа быць па-іншаму! (4) Яна аснова ўсяго, што ў нас ёсць і што будзе.

(5) У кожнага народа, у кожнай краіне ёсць куточки, якія з'яўляюцца асобымі, з'яўляюцца духавымі сімваламі. (6) Тут нарадзіліся людзі, якія сталі знакамітымі на ўласнай зямлі і ўзвысілі ў свеце свой народ, Айчыну. (7) У Беларусі такіх куткоў шмат. (8) Іх усе добра ведаюць і любяць. (9) Але адзін, што ляжыць каля ракі Вязынкі, нам асабліва дарагі.

(10) У Вязынцы, у найпрыгажэйшай вёсцы, а тады фальварку, 7 ліпеня 1882 года ў сям'і дробных арандатараў Луцэвічаў нарадзіўся будучы сусветна вядомы пясняр беларускага народа Янка Купала. (11) І хоць сям'я, не маючы сваёй зямлі, неўзабаве пакінула Вязынку ў пошуках лепшай долі, вёска застаецца яго, песняра, калыскай, а для нас – святыняй.

(12) На Міншчыне ёсць нямала мясцін, звязаных з імем Купалы. (13) Яны пачатак яго жыццёвай дарогі. (14) Таму больш поўна зразумець геній паэта можна толькі тады, калі ты сэрцам дакранешся да ўсіх гэтых святынь. (15) І няхай у кожнага, хто прыйдзе да пачатковых вытокаў песняра па душэўнай патрэбе, складзецца добрае, шчаслівае жыццё ўсюды, куды прывядуць яго лёс і сэрца. (16) Адным словам, паўсюль сярод людзей.

1. Адзначце правільнае сцверджанне ў дачыненні да тэксту:

- 1) тэкст публіцыстычнага стылю;
- 2) тэкст мастацкага стылю;
- 3) тэкст навуковага стылю;
- 4) тэкст гутарковага стылю;
- 5) тэкст афіцыйнага стылю.

2. У адным са сказаў **1–6** тэксту знайдзіце лексічную памылку (няправільна ўжытае па значэнні слова). З прапанаваных слоў адзначце тое, якое павінна быць ужыта ў адным са сказаў **1–6**:

- 1) свойская;
- 2) выснова;
- 3) асабовымі;
- 4) духоўнымі;
- 5) уласніцкай.

3. Знайдзіце ў **15-м** сказе тэксту немэтазгодна (збытکوўна) выкарыстанае слова, якое парушае правільнасць маўлення. Запішыце гэта слова ў той граматычнай форме, у якой яно пададзена ў **15-м** сказе.

4. Знайдзіце ў **9-м** сказе тэксту прыназоўнік і запішыце яго.

5. Запішыце падкрэслены ў **13-м** сказе тэксту назоўнік у форме давальнага склону адзіночнага ліку.

6. Ад назоўніка, падкрэсленага ў **10-м** сказе тэксту, утварыце прыметнік пры дапамозе суфікса **-ск-**. Запішыце гэты прыметнік у форме назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

7. Запішыце падкрэслены ў **14-м** сказе тэксту займеннік у форме давальнага склону.

8. Ад асновы дзеяслова, падкрэсленага ў **8-м** сказе тэксту, утварыце дзеепрыслоўе і запішыце яго.

Адказы

1	2	3	4
1	4	пачатковых	каля
5	6	7	8
дарозе	ліпеньскі	табе	ведаючы

Тэкст 8

(1) Як і заўсёды ў красавіку, сёння Алеся з хваляваннем бегла да гаманлівай крынічкі, якая бурліла недалёка ад вёскі. (2) Бегла **яна**, спадзеючыся, што на гэты раз журавы паселяцца-такі каля чысцюткай вады. (3) Але, на жаль, іскрыстая крынічка так і не змагла іх прываражыць. (4) Алеся стала вельмі сумна, калі жураўліны клін на яе вачах праплыў, мінуўшы крынічную водную гладзь. (5) Настрой змяніўся толькі тады, калі яна ўспомніла пра лебедзя. (6) Ён (дзяўчынка была ў гэтым упэўнена) захоча **наведаць** прыгожую мясціну. (7) Гожая мясціна дапамагла ў бядзе.

(8) Здарылася гэта пазалетась. (9) У адзін з зімовых дзён Алеся, прыйшоўшы са школы, яшчэ не паспела і распрануцца, як у хату ўбег яе малодшы брат Андрэйка са словамі: «Да нас лебедзь прыляцеў! Хадзем падзівімся!»

(10) – А чаму ён не белы, а нейкі шэры? – здзівілася дзяўчынка, убачыўшы лебедзя.

(11) – Малады, відаць, – адказаў брат. – Вырасце, стане белым.

(12) Брат з сястрой ціхенька падкраліся да азяблай птушкі. (13) Аднак лебедзь пачуў чужыя крокі, насцярожыўся і ўзляцеў. (14) Праз хвіліну птах апусціўся.

(15) – Слабы, – уздыхнуў Андрэйка, – сілы ў крылах няма. І ад крынічкі ён далёка не паляціць, бо рэкі і азёры пазамярзалі. Неяк перазімуе, толькі зараз з ежай кепска. Будзем яго падкормліваць.

(16) З **эстага** часу Алеся двойчы на дзень прыбегала да крынічкі, прыносячы птушцы то свежы хлеб, то пшаніцу, то вараную бульбу.

(17) Спачатку лебедзь дзічыўся, не падпускаў да сябе, адлятаў далей ад берага.

(18) Тады Алеся кідала ў ваду хлеб ці ставіла на лёд шклянны слоік з пшаніцай. (19) Нарэшце ён перастаў дзічыцца чалавека. (20) Птушка адчула людскую ласку, цеплыню і **клопат**.

1. Адзначце правільнае сцверджанне ў дачыненні да тэксту:

- 1) тэкст навуковага стылю;
- 2) тэкст афіцыйнага стылю;
- 3) тэкст публіцыстычнага стылю;
- 4) тэкст гутарковага стылю;
- 5) тэкст мастацкага стылю.

2. Адзначце сцверджанне, якое **поўнасьцю** адпавядае слову, падкрэсленаму ў **2-м** сказе тэксту:

- 1) займеннік, які з'яўляецца **не адзіным** сродкам сувязі 2-га сказа з 1-м;
- 2) займеннік, які з'яўляецца **адзіным** сродкам сувязі 2-га сказа з 1-м;
- 3) лексічны паўтор, які з'яўляецца сродкам сувязі 2-га сказа з 1-м;
- 4) сінонім да слова **Алеся**, які з'яўляецца сродкам сувязі 2-га сказа з 1-м;
- 5) займеннік, які не з'яўляецца сродкам сувязі 2-га сказа з 1-м.

3. Знайдзіце ў **20-м** сказе тэксту слова, у якім ёсць гук [ц]. Запішыце гэта слова ў той граматычнай форме, у якой яно пададзена ў **20-м** сказе.

4. Знайдзіце ў **1-м** сказе тэксту прыметнік і запішыце яго ў форме назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

5. Запішыце падкрэслены ў **20-м** сказе тэксту назоўнік у форме роднага склону адзіночнага ліку.

6. Запішыце падкрэслены ў **16-м** сказе тэксту займеннік у форме назоўнага склону множнага ліку.

7. Ад асновы дзеяслова, падкрэсленага ў **6-м** сказе тэксту, утварыце поўны дзеепрыметнік і запішыце яго ў форме назоўнага склону множнага ліку.

8. У адным са сказаў **10–14** тэксту знайдзіце слова, якое мае значэнне '**які настыв, змёрз на холадзе**'. Запішыце гэта слова ў той граматычнай форме, у якой яно ўжыта ў сказе.

Адказы

1	2	3	4
5	1	людскую	гаманлівы
5	6	7	8
клопату	гэтыя	наведаныя	азяблай

Тэкст 9

(1) Пра пчол беларусы ведалі са старажытнасці. (2) Спачатку прашчурны выпадак рэчыва стала відавочнай, але часу на яго збіранне трацілася вельмі ж многа, а здабыча была невялікая. (4) Далёкіх нашых продкаў перастае задавальняць выпадак знойдзены мёд, бо яго хацелася есці круглы год. (5) Каб прыручыць руплівых пчолак і мець гарантаваны прыбытак, яны, змайстраваўшы ў дрэвах борці (дуплы), пачынаюць займацца бортніцтвам.

(6) Станаўленне бортніцтва адбылося ў першым стагоддзі нашай эры, пра што сведчаць словы «мёд», «воск», «труцень», якія ўжываюцца ва ўсіх славянскіх мовах.

(7) Класічную форму бортніцтва набыло пасля з'яўлення жалезных прылад працы, калі бортнік змог выдзёўбаць борці ў сырых ствалах дрэў. (8) Гэты лясны промысел удалося добра наладзіць у адным з самых цікавых куточкаў нашага краю – на беларускім Палессі. (9) Для борці паляшук выбіраў высокае дрэва на паляне, каб яго было відаць адусюль. (10) Найчасцей выбіралася сасна: на елцы пчолы не сяліліся, а дуб цяжка апрацоўваўся.

(11) Дакладнае дзейства суправаджала бортніка ў час падрыхтоўкі борці: ён не піў, не еў нічога тлустага і трымаў у сакрэце сваю задуму. (12) Праца бортніка патрабавала вялікіх практычных ведаў, спрыту і фізічных сіл. (13) На дрэва ён узбіраўся пры дапамозе спецыяльнай прылады – лезіва. (14) Доўгія гадзіны вісеў так высока над зямлёй, выдзёўбаючы сабе борці. (15) Кожная з іх абавязкова мела своеасаблівы знак – кляймо або сцяг. (16) Высечаны бортнікам на ўсходнім баку дрэва ... знак пацвярджаў яго права на борць.

(17) Прафесія бортніка перадавалася ад бацькі да сына, які з дзяцінства павінен быў пазнаць таямніцы дзіўнага старажытнага рамства.

1. Адзначце правільнае сцверджанне ў дачыненні да тэксту:

- 1) тэкст гутарковага стылю;
- 2) тэкст мастацкага стылю;
- 3) тэкст навуковага стылю;
- 4) тэкст публіцыстычнага стылю;
- 5) тэкст афіцыйнага стылю.

2. Адзначце словы, якія могуць быць ужыты на месцы пропуску ў **16-м** сказе тэксту:

- 1) адметны;
- 2) знакаміты;
- 3) дасведчаны;
- 4) характэрны;
- 5) разборны.

3. У **10-м** сказе тэксту вызначце слова, у якім усе зычныя гукі глухія. Запішыце гэта слова так, як яно пададзена ў **10-м** сказе.

4. Запішыце падкрэслены ў **11-м** сказе тэксту назоўнік у форме давальнага склону адзіночнага ліку.

5. Запішыце падкрэслены ў **3-м** сказе тэксту прыметнік у форме назоўнага склону адзіночнага ліку ніякага роду.

6. Запішыце падкрэслены ў **15-м** сказе тэксту займеннік у форме назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

7. Ад асновы дзеяслова, падкрэсленага ў **17-м** сказе тэксту, утварыце дзеепрыслоўе і запішыце яго.

8. У адным са сказаў **2–6** тэксту знайдзіце слова, якое мае значэнне 'набыццё пэўных прыкмет і формаў у працэсе развіцця; фарміраванне'. Запішыце гэта слова ў той граматычнай форме, у якой яно пададзена ў адным са сказаў **2–6**.

Адказы

1	2	3	4
4	1,4	цяжка	падрыхтоўцы
5	6	7	8
смачнае	кожны	пазнаўшы	станаўленне

Тэкст 10

(1) Беларускі ручнік адносіцца да **тых** прадметаў мастацтва, што належаць і мінуламу, і сучаснасці. (2) Ён прысутнічае ў самых важных момантах жыцця гарадскога і вясковага чалавека. (3) Мы можам **убачыць** гэту дзіўную ўзорную тканіну там, дзе святкуюць радзіны ці вяселле. (4) Ніводная значная выстава народнага мастацтва не абыходзіцца зараз без ручніка, бо ён найбольш ярка перадае рысы нацыянальнага арнаменту, уасабляе высокае майстэрства ткацтва, вышыўкі і вязання.

(5) Шмат стагоддзяў карыстаюцца беларусы ручніком. (6) Ткуць і расшываюць яго і сёння, імкнучыся кожны раз удасканаліць прыгажосць, над якой працавала мноства папярэдніх пакаленняў. (7) Кожнае з іх, спасцігаючы законы аздаблення тканіны, асэнсоўвала і складвала ў адзіную скарбонку разуменне ручніковага дэкару, розных тэхнічных прыёмаў, адметных каляровых спалучэнняў. (8) З часам адточваліся характэрныя адзнакі традыцыйнага аздаблення беларускага ручніка. (9) Фарміраваўся канон, у рамках якога праходзілі далейшыя творчыя пошукі. (10) Канон ніколі не абмяжоўваў ткачыху, вышывальшчыцу, а дазваляў уасабляць у арнаменце свой характар, пачуцці, **настрой**, сваё адчуванне характава, дэманстраваць рамесніцкую дасканаласць.

(11) Так ствараўся ручнік – цудоўны выраб калектыўнай працы і індывідуальнага бачання, традыцыйнага і заўсёды новага мастацтва. (12) Кожная ткачыха, беручыся за справу, клапацілася, каб яе палатно было адметнае, не горшае, як у людзей. (13) І **яно** часта ўдавалася нават лепшым.

1. Адзначце правільнае сцверджанне ў дачыненні да тэксту:

- 1) тэкст публіцыстычнага стылю;
- 2) тэкст мастацкага стылю;
- 3) тэкст навуковага стылю;
- 4) тэкст гутарковага стылю;
- 5) тэкст афіцыйнага стылю.

2. Адзначце сцверджанне, якое **поўнасцю** адпавядае слову, падкрэсленаму ў **13-м** сказе тэксту:

- 1) займеннік, які не з'яўляецца сродкам сувязі 13-га сказа з 12-м;
- 2) займеннік, які з'яўляецца **адзіным** сродкам сувязі 13-га сказа з 12-м;
- 3) лексічны паўтор, які з'яўляецца сродкам сувязі 13-га сказа з 12-м;
- 4) займеннік, які з'яўляецца **не адзіным** сродкам сувязі 13-га сказа з 12-м;
- 5) сінонім да слова **палатно**, які з'яўляецца сродкам сувязі 13-га сказа з 12-м.

3. Знайдзіце ў **2-м** сказе тэксту слова, у якім ёсць гук [ц]. Запішыце гэта слова ў той граматычнай форме, у якой яно пададзена ў **2-м** сказе.

4. Знайдзіце ў **6-м** сказе тэксту прыметнік і запішыце яго ў форме назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

5. Запішыце падкрэслены ў **10-м** сказе тэксту назоўнік у форме роднага склону адзіночнага ліку.

6. Запішыце падкрэслены ў **1-м** сказе тэксту займеннік у форме творнага склону множнага ліку.

7. Ад асновы дзеяслова, падкрэсленага ў **3-м** сказе тэксту, утварыце поўны дзеепрыметнік і запішыце яго ў форме назоўнага склону множнага ліку.

8. У адным са сказаў **5–7** тэксту знайдзіце слова, якое мае значэнне **'своеасаблівы, характэрны'**. Запішыце гэта слова ў той граматычнай форме, у якой яно ўжыта ў сказе.

Адказы

1	2	3	4
1	4	гарадскога	папярэдні
5	6	7	8
настрою	тымі	убачаныя	адметных

Тэкст 11

(1) Успамінаю возера Свіцязь каля Навагрудка, яго ласкавую ваду, чародкі паласатых, нібы празрыстых, акунёў, якія гуляюць на мелізне. (2) Навокал зялёнае трысцё, клёны, дубы ды ліпы, што надумалі сваім цветам **аздобіць** ваду ля самага берага.

(3) Успамінаю раку Бярозу, у ляску ля якой ярка гарэла ўсю ноч толькі наша рыбацкае вогнішча. (4) Як на світанні мы, ідучы да Бярозы, пракладалі на росным лузе першую сцежку.

(5) Успамінаю цудоўнае возера Нарач, спакойны, велічны Сож, быстры Нёман і ціхія рэчкі, каторых я нямала бачыў, вандраваўшы па **роднай** краіне.

(6) Успамінаю сустрэчу з **той** лясной крынічкай, што бліскучай стужкай імкліва віхляла сярод векавых дрэў дрымучага лесу. (7) Жыватворную сілу яе чыстай і незвычайна смачнай вады. (8) Успамінаю спатканне з крынічкай як бясплатны падарунак, як сапраўднае шчасце.

(9) Успамінаю і разумею: паўсюль перад намі раскрыта цудоўная **кніга** – прырода роднай краіны.

(10) Чытайце гэту кнігу, смела заглябляйцеся ў яе таямніцы, бярыце шчодрую матчыну ласку ад промяў сонца, ад плёскату празрыстых хваляў, ад сасновага шуму, ад самага духмянага ва ўсім свеце спелага збожжа.

1. Адзначце правільнае сцверджанне ў дачыненні да тэксту:

- 1) тэкст афіцыйнага стылю;
- 2) тэкст мастацкага стылю;
- 3) тэкст навуковага стылю;
- 4) тэкст гутарковага стылю;
- 5) тэкст публіцыстычнага стылю.

2. У адным са сказаў **5–10** тэксту вызначце слова, форма якога не адпавядае марфалагічнай ці арфаграфічнай норме. З прапанаваных слоў адзначце тое, якое павінна быць ужыта ў адным са сказаў **5–10**:

- 1) вандруючы;
- 2) заглябляйцеся;
- 3) маччыну;
- 4) шума;
- 5) самога.

3. Знайдзіце ў **8-м** сказе тэксту немэтазгодна (збыткоўна) выкарыстанае слова, якое парушае правільнасць маўлення. Запішыце гэта слова ў той граматычнай форме, у якой яно пададзена ў **8-м** сказе.

4. Знайдзіце ў **3-м** сказе тэксту часціцу і запішыце яе.

5. Запішыце падкрэслены ў **9-м** сказе тэксту назоўнік у форме давальнага склону адзіночнага ліку.

6. Запішыце падкрэслены ў **5-м** сказе тэксту прыметнік у форме творнага склону множнага ліку.

7. Запішыце падкрэслены ў **6-м** сказе тэксту займеннік у форме назоўнага склону множнага ліку.

8. Ад асновы дзеяслова, падкрэсленага ў **2-м** сказе тэксту, утварыце поўны дзеепрыметнік залежнага стану і запішыце яго ў форме назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

Адказы

1	2	3	4
5	1	бясплатны	толькі
5	6	7	8
кнізе	роднымі	тыя	аздоблены

Тэкст 12

(1) «Ах, якое сёння цудоўнае надвор'е! Ні ветру, ні хмурынкі!» – радаваўся ўголас дзядзька Мартын, павольна ішоўшы ад вакзальнай плошчы ў вёску, дзе жыве яго даўні сябар.

(2) Ранішняе сонца спачатку няспешнымі хвалямі кацілася па зямлі, пасля сонечныя хвалі паступова збягалі да вады і збіраліся ў рачным люстры. (3) Вясковыя хаты ляпіліся на самым высокім месцы, і калі дзядзька Мартын глянуў на вёску знізу, з ракі, то заўважыў, як вымалёўваюцца ў нябеснай яснасці побач з абрысамі дрэў коміны на стрэхах.

(4) Стрэхі ішлі роўненька, адна за адной, высокія, у асноўным шыферныя, а вось коміны адрозніваліся. (5) Невядома чаму, але кожны з вяскоўцаў комін у сябе пажадаў **змайстраваць** іншы, чым у суседа. (6) І добра, што печнікі былі людзі з выдумкай. (7) Адзін комін, шырокі, прысадзісты, вылазіў на **страху**. (8) Быў ён важны, як, відаць, і яго гаспадар. (9) Другі вытыркаўся доўгай і тонкай жалезнай трубой. (10) І выгляд меў **такі**, быццам упершыню трапіў на гэты свет ды назаўсёды застыў у нямым здзіўленні. (11) У трэцяга над трубой быў прышлёпнуты шырокі брыль. (12) Коміны ганарыста красаваліся над берагавым грэбнем, узнімаліся над садамі і агародамі, што спаўзалі да ракі.

(13) Сады яшчэ і цяпер, у ліпені, выдавалі ацяжэлымі: моцна прыціснула кусты і дрэвы густая лістота. (14) Адцвіла бульба, стаяла **роўная** і кучаравая, яшчэ ківаліся на межах у жоўтых хусцінках сланечнікі, а на градках даўно ўжо тырчэлі вострымі каліўцамі цыбуля і часнок.

(15) Палюбаваўшыся на хаты, сады і агароды, дзядзька ў добрым настроі пайшоў па вузенькай, што шнурок, сцежачцы, якая ўсё далей адводзіла яго ад рэйкавай чыгункі і набліжала да вёскі.

1. Адзначце правільнае сцверджанне ў дачыненні да тэксту:

- 1) тэкст афіцыйнага стылю;
- 2) тэкст навуковага стылю;
- 3) тэкст мастацкага стылю;
- 4) тэкст гутарковага стылю;
- 5) тэкст публіцыстычнага стылю.

2. У адным са сказаў **1–5** тэксту вызначце слова, форма якога не адпавядае марфалагічнай ці арфаграфічнай норме. З прапанаваных слоў адзначце тое, якое павінна быць ужыта ў адным са сказаў **1–5**:

- 1) ветра;
- 2) ідучы;
- 3) вагзальнай;
- 4) кацілась;
- 5) кажны.

3. Знайдзіце ў **15-м** сказе тэксту немэтазгодна (збытоўна) выкарыстанае слова, якое парушае правільнасць маўлення. Запішыце гэта слова ў той граматычнай форме, у якой яно пададзена ў **15-м** сказе.

4. Знайдзіце ў **4-м** сказе тэксту часціцу і запішыце яе.

5. Запішыце падкрэслены ў **7-м** сказе тэксту назоўнік у форме давальнага склону адзіночнага ліку.

6. Запішыце падкрэслены ў **14-м** сказе тэксту прыметнік у форме творнага склону множнага ліку.

7. Запішыце падкрэслены ў **10-м** сказе тэксту займеннік у форме назоўнага склону множнага ліку.

8. Ад асновы дзеяслова, падкрэсленага ў **5-м** сказе тэксту, утварыце поўны дзеепрыметнік залежнага стану і запішыце яго ў форме назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

Адказы

1	2	3	4
3	2	рэйкавай	вось
5	6	7	8
страсе	роўнымі	такія	змайстраваны

Тэкст 13

(1) Прыгатаваўшы ранішняе снеданне, бабуля Волька выйшла на вуліцу і прысела на зручную лавачку, якую ёй учора змайстравалі унук Міколка. (2) На прасторнай вуліцы было ціха, толькі чуўся неўгамонны шчэбет ластавак. (3) «Ого, колькі іх зляцелася ў адзін гурт! Значыць, збіраюцца не сёння-заўтра пакінуць нас», – падумала ўголас Волька.

(4) Шукаючы, відаць, сябе спахыву, зусім нізка, амаль над самым долам, шумныя ластаўкі каторую гадзіну так спрытна насіліся туды-сюды, што цяжка было іх разгледзець. (5) Але вось, налятаўшыся, птушкі густа паселі на тэлеграфны провад. (6) Ледзь чутныя зараз і такія мілыя галасы не маглі не выклікаць у душы бабулі шчымлівага суму. (7) Волька доўга не адводзіла вачэй ад жывой гірлянды на тэлеграфным провадзе, якую нагадвалі, шчыльна ўсеўшыся, каб перамагчы холад, птушкі. (8) Бабуцы хацелася наглядзецца на ластавак перад іх адлётам у вырай. (9) Толькі ўспомніўшы, што збіралася зранку паставіць у печ пірагі, Волька падхапілася і хуценька пайшла ў хату.

(10) Ластаўкі, амаль справіўшыся з холадам, увішна чысцілі дзюбамі пёркі на крылах ды дружна шчабяталі. (11) Здавалася, птушкі нешта вырашалі, аб нечым раіліся. (12) Часам узляталі (праўда, невысока) і зараз жа вярталіся на сваё ранейшае месца. (13) Жывая гірлянда доўга ўпрыгожвала тэлеграфны провад.

(14) Халодны дзень закончыўся, аднак надыйшла не менш халодная ноч. (15) А калі ноч зноў змяніў ранак, ластавак нідзе не было відаць.

(16) «Каб менш мы, людзі, шкадавалі, выправіліся вы, даражэнькія, у дарогу яшчэ зацемна», – уздыхнуўшы, прамовіла Волька.

1. Адзначце правільнае сцверджанне ў дачыненні да тэксту:

- 1) тэкст навуковага стылю;
- 2) тэкст гутарковага стылю;
- 3) тэкст афіцыйнага стылю;
- 4) тэкст мастацкага стылю;
- 5) тэкст публіцыстычнага стылю.

2. У адным са сказаў **4–6** тэксту вызначце слова, форма якога не адпавядае марфалагічнай норме. З прапанаваных слоў адзначце тое, якое павінна быць ужыта ў адным са сказаў **4–6**:

- 1) сабе;
- 2) разгледзіць;
- 3) тэлеграфны;
- 4) бабуцы;
- 5) сума.

3. Знайдзіце ў **1-м** сказе тэксту немэтазгодна (збыткова) выкарыстанае слова, якое парушае правільнасць маўлення. Запішыце гэтае слова ў той граматычнай форме, у якой яно пададзена ў **1-м** сказе.

4. Знайдзіце ў **12-м** сказе тэксту часціцу і запішыце яе.

5. Запішыце падкрэслены ў **1-м** сказе тэксту назоўнік у форме давальнага склону адзіночнага ліку.

6. Ад назоўніка, падкрэсленага ў **14-м** сказе тэксту, утварыце прыметнік пры дапамозе суфікса **-н-**. Запішыце гэты прыметнік у форме назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

7. Запішыце падкрэслены ў **4-м** сказе тэксту займеннік у пачатковай форме.

8. Ад асновы дзеяслова, падкрэсленага ў **9-м** сказе тэксту, утварыце поўны дзеепрыметнік залежнага стану і запішыце яго ў форме назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

Адказы

1	2	3	4
4	1	ранішняе	жа
5	6	7	8
лавачцы	дзённы	самы	пастаўлены

Тэкст 14

(1) Вясной 1916 года жаданне напісаць беларускую граматыку цалкам авалодала свядомасцю Браніслава Тарашкевіча. (2) Граматыка патрэбна была як паветра. (3) І малады вучоны разумей, што гэта яго святы **абавязак**.

(4) Нельга сказаць, што задума ўзнікла неяк выпадкова, на пустом месцы. (5) Адзін з буйных беларусазнаўцаў Яўхім Фёдаравіч Карскі ў сваёй фундаментальнай працы «Беларусы» даследаваў і апісаў фанетыку і марфалогію беларускай мовы. (6) Карскі прааналізаваў **вялікі** фактычны матэрыял, але не ўсё задуманае ажыццявіў. (7) Сваіму ж вучню, Браніславу Тарашкевічу, ён ахвотна дапамагаў у нялёгкай і адначасова вельмі важнай справе. (8) У выніку вучоны абагульніў асноўныя факты, моўныя з'явы цэнтральных беларускіх гаворак. (9) Яму заставалася толькі **выпрацаваць** беларускую лінгвістычную тэрміналогію.

(10) Граматыка Браніслава Тарашкевіча складалася з пяці невялікіх раздзелаў і была прызначана перш за ўсё для практычнага выкарыстання ў школе. (11) Даследчык свядома на першым этапе не ўскладняў тэорыі. (12) Сярод **іншых** яго задум была і такая: абавязкова працягнуць напісанне «навуковай граматыкі».

(13) Сёння Браніслаў Тарашкевіч з'яўляецца прызнаным у свеце лінгвістам, а ўнармаваны ім арфаграфічны правапіс лёгка ў аснову адпаведных нормаў беларускай літаратурнай мовы.

1. Адзначце правільнае сцверджанне ў дачыненні да тэксту:

- 1) тэкст навуковага стылю;
- 2) тэкст гутарковага стылю;
- 3) тэкст афіцыйнага стылю;
- 4) тэкст публіцыстычнага стылю;
- 5) тэкст мастацкага стылю.

2. У адным са сказаў **4–7** тэксту вызначце слова, форма якога не адпавядае марфалагічнай ці арфаграфічнай норме. З прапанаваных слоў адзначце тое, якое павінна быць ужыта ў адным са сказаў **4–7**:

- 1) ніяк;
- 2) пустым;
- 3) сваей;
- 4) даследваў;
- 5) найважнейшай.

3. Знайдзіце ў **13-м** сказе тэксту немэтазгодна (збытоўна) выкарыстанае слова, якое парушае правільнасць маўлення. Запішыце гэта слова ў той граматычнай форме, у якой яно пададзена ў **13-м** сказе.

4. Знайдзіце ў **12-м** сказе тэксту прыназоўнік і запішыце яго.

5. Запішыце падкрэслены ў **3-м** сказе тэксту назоўнік у форме роднага склону адзіночнага ліку.

6. Запішыце падкрэслены ў **6-м** сказе тэксту прыметнік у прастай форме вышэйшай ступені параўнання, назоўным склоне, адзіночным ліку, мужчынскім родзе.

7. Запішыце падкрэслены ў **12-м** сказе тэксту займеннік у форме назоўнага склону множнага ліку.

8. Ад асновы дзеяслова, падкрэсленага ў **9-м** сказе тэксту, утварыце дзеепрыслоўе і запішыце яго.

Адказы

1	2	3	4
4	2	арфаграфічны	сярод
5	6	7	8
абавязку	большы	іншыя	выпрацаваўшы

Тэкст 15

(1) Прапаразаючы вострым носам байдаркі светла-зялёную сцяну чарота ды адштурхоўваючыся вяслон, Андрэй змог хуценька прабрацца ў ціхую неглыбокую рэчку, па якой і паплыў. (2) Дзесьці праз паўгадзіны сярод забалочаных лугавін, хмызняку і розных нізкарослых дрэў перад ім адкрылася невялікае азярцо, акаймаванае чаротам. (3) Тут гняздзіліся балотныя курачкі, лысухі, чомгі, шматлікія кулікі і ажно тры віды качак: крыжанкі, чырккі, ныркі. (4) Плывучы, хлопец добра чуў, як у чароце меладычна спяваюць, стараючыся пераймаць салаўя, сціплыя чарацянкі. (5) А дзе-нідзе яму даводзілася бачыць рэшткі шкарлупіння ад яек балотных і вадаплаўных птушак. (6) Андрэй разумеў, што гэта непрыгожыя сляды разбойніцкай дзейнасці балотнага луны. (7) Раптам на лісціку гарлачыка ён заўважыў чорную птушку, велічынёю з голуба. (8) То была чаротніца, якую яшчэ называюць **вадзяноў** і балотнай курачкай. (9) Усе яе блізкія і далёкія сваякі спрытна бегаюць па пяску, па траве, па балотнай дрыгве. (10) Яна ж, як і лысуха, можа лётаць і плаваць.

(11) Андрэй з цікавасцю назіраў за тым, як, **прыкмеціўшы** чалавека, уцякала ад яго вадзяная курачка. (12) **Птушка** адштурхоўвалася ад вады вялікімі лапамі з доўгімі пальцамі і шпарка махала кароткімі крыламі. (13) На паверхні вады за ёю заставаўся, расплываючыся праз **нейкі** час, цэлы ланцужок кругоў. (14) «Вось табе і курыца! Бегае па вадзе, нібыта футбаліст па полі», – засмяўся хлопец. (15) Андрэй падумаў, што людзі, відаць, усё ж памылкова называюць курачкай гэту дзіўную балотную птушку.

1. Адзначце правільнае сцверджанне ў дачыненні да тэксту:

- 1) тэкст навуковага стылю;
- 2) тэкст мастацкага стылю;
- 3) тэкст афіцыйнага стылю;
- 4) тэкст публіцыстычнага стылю;
- 5) тэкст гутарковага стылю.

2. У адным са сказаў **1–5** тэксту вызначце слова, форма якога не адпавядае марфалагічнай ці арфаграфічнай норме. З прапанаваных слоў адзначце тое, якое павінна быць ужыта ў адным са сказаў **1–5**:

- 1) чароту;
- 2) розных;
- 3) акаймаватае;
- 4) плыўшы;
- 5) дзе-недзе.

3. Знайдзіце ў **9-м** сказе тэксту немэтазгодна (збыткоўна) выкарыстанае слова, якое парушае правільнасць маўлення. Запішыце гэта слова ў той граматычнай форме, у якой яно пададзена ў **9-м** сказе.

4. Знайдзіце ў **3-м** сказе тэксту часціцу і запішыце яе.

5. Запішыце падкрэслены ў **12-м** сказе тэксту назоўнік у форме давальнага склону адзіночнага ліку.

6. Запішыце падкрэслены ў **8-м** сказе тэксту прыметнік у форме назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

7. Запішыце падкрэслены ў **13-м** сказе тэксту займеннік у форме роднага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду.

8. Запішыце дзеяслоў, ад асновы якога ўтворана падкрэсленае ў **11-м** сказе тэксту дзеепрыслоўе.

Адказы

1	2	3	4
2	1	балотнай	ажно
5	6	7	8
птушцы	вадзяны	нейкага	прыкмеціць